

HFD 2016 ref. 52

Skäl för byte till ett offentligt biträde som den enskilde har särskilt förtroende för har ansetts föreligga när några betydande biträdeskostnader ännu inte kunnat uppstå i målet.

26 § rättshjälpslagen (1996:1619)

Högsta förvaltningsdomstolen meddelade den 20 juni 2016 följande beslut (mål nr 6499-15).

Bakgrund

Ordföranden i socialnämnden beslutade den 28 oktober 2015 att omedelbart omhänderta E.S. med stöd av 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM. Beslutet underställdes förvaltningsrättens prövning den 29 oktober 2015. Förvaltningsrätten försökte kontakta E.S. för att fråga om han hade något önskemål om offentligt biträde, men lyckades inte nå honom. Förvaltningsrätten förordnade advokaten W.D. som offentligt biträde den 29 oktober 2015. Det omedelbara omhändertagandet av E.S. verkställdes samma dag. Det underställda beslutet fastställdes av förvaltningsrätten den 2 november 2015.

E.S. kom den 5 november 2015 in med en begäran om byte av offentligt biträde och yrkade att advokaten J.J. skulle utses till offentligt biträde. Han uppgav att han haft henne som advokat i flera år, att hon vid tidpunkten biträdde honom som offentlig försvarare och även målsägandebiträde samt att hon var väl insatt i hans situation. Han anförde vidare att han inte hade haft någon kontakt med W.D.

Förvaltningsrätten avslog begäran om biträdesbyte den 6 november 2015. Beslutet motiverades med att de skäl som E.S. uppgett för biträdesbyte inte utgjorde sådana särskilda skäl som avses i rättshjälpslagen.

E.S. överklagade beslutet till kammarrätten, som gjorde samma bedömning som förvaltningsrätten och avslog överklagandet.

Förvaltningsrätten biföll därefter socialnämndens ansökan om att E.S. skulle beredas vård med stöd av 4 § LVM. Kammarrätten avslog E.S:s överklagande i fråga om beredande av vård. Domen har vunnit laga kraft.

Yrkanden m.m.

E.S. yrkar att det förordnade offentliga biträdet ska entledigas och att *J.J.* ska förordnas i stället. Han anför i huvudsak följande.

När han fick kännedom om förordnandet av offentligt biträde kontaktade han utan dröjsmål förvaltningsrätten med en begäran om biträdesbyte. Det är processekonomiskt fördelaktigt att utse ett offentligt biträde som redan har kunskaper om den enskilde. *J.J.* biträder och har biträtt honom i flera år i olika processer vid allmän domstol och hon känner väl till honom och hans personliga förhållanden. Frågan om förtroende är ytterst viktig och den enskilde bör som huvudregel själv få välja biträde i ärenden som rör frihetsberövande och tvångsvård. Han saknar förtroende för det förordnade biträdet.

Justitiekanslern anför i yttrande i huvudsak följande.

Det går inte att, utifrån det underlag som finns i målet, dra slutsatsen att det offentliga biträdet har skött sitt uppdrag på ett otillfredsställande sätt. Frågan är därför om det finns andra skäl för att *E.S.* ska få byta biträde. Det saknas anledning att ifrågasätta de uppgifter som *E.S.* lämnat angående *J.J.* pågående uppdrag som offentlig försvarare och målsägandebiträde för honom samt deras nuvarande och pågående kontakter med anledning av hans missbruksproblematik. Hans begäran om byte av biträde kom in sju dagar efter att det omedelbara omhändertagandet verkställdes. Förvaltningsrätten hade vid denna tidpunkt visserligen inte kännedom om hur mycket arbete det förordnade biträdet lagt ned, men det borde med hänsyn till omständigheterna ha framgått att några större biträdeskostnader inte hade hunnit uppstå. Det talar för att det skulle ha varit ett mindre kostsamt alternativ att då tillåta ett byte av offentligt biträde.

Sveriges advokatsamfund har beretts tillfälle att yttra sig och anför bl.a. följande.

Det har inte framkommit något som tyder på att *W.D.* agerat felaktigt eller försumligt. *J.J.* har varit *E.S.*s advokat i flera år och hon känner honom väl. I ärenden enligt lagen om vård av missbrukare måste det anses särskilt angeläget att ett förtroendefullt förhållande råder mellan klienten och biträdet. Därtill måste *J.J.*s kännedom om *E.S.* rimligen kunna medföra processekonomiska fördelar. Vid en helhetsbedömning måste det anses föreligga sådana särskilda skäl som krävs för att byte av offentligt biträde ska medges.

Skälen för avgörandet

Vad målet gäller

Frågan i målet är hur rätten att fritt välja rättsligt biträde bör iaktas när den enskilde begär att till offentligt biträde ska förordnas en annan lämplig person än den domstolen förordnat och den enskilde själv inte har valt.

Rättslig reglering m.m.

Enligt 42 § LVM ska i mål angående beredande av vård eller omedelbart omhändertagande offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Enligt 5 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde ska bestämmelserna i 26 § rättshjälpslagen (1996:1619) om förordnande och byte av rättshjälpsbiträde tillämpas i fråga om offentligt biträde.

Av hänvisningen till 26 § rättshjälpslagen följer att en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget får förordnas som offentligt biträde. Har en part själv föreslagit någon som är lämplig, ska denne förordnas, om det inte finns särskilda skäl mot det. Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl.

Av förarbetena till lagen om offentligt biträde och 26 § rättshjälpslagen framgår att vid bedömningen av om ett byte av offentligt biträde ska tillåtas bör en helhetsbedömning göras i varje enskilt fall. Om det uppstått djupgående motsättningar mellan biträdet och den rättssökande bör detta tillmätas stor betydelse, även om orsakerna till motsättningarna måste beaktas. Skälen mot ett biträdesbyte väger tyngre ju mer kostnaderna därigenom skulle öka. I vissa fall kan det vara ett mindre kostsamt alternativ att tillåta ett byte än att låta det tidigare biträdet kvarstå mot klientens önskan. Det bör åligga den enskilde att visa att det föreligger särskilda skäl för byte av biträde (prop. 1996/97:9 s. 156 f. och s. 227).

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

E.S. har här uppgett att han saknar förtroende för sitt offentliga biträde och att de, vid tidpunkten för ansökan om biträdesbyte, inte hade haft någon kontakt. Han har dock varken gjort gällande att det skulle ha förelegat några djupgående motsättningar mellan honom och W.D. eller att denne misskött sitt uppdrag. Enbart E.S:s påstående att han saknar förtroende för det offentliga biträde som förordnats för honom kan inte anses utgöra särskilda skäl för byte.

Till stöd för sin begäran har E.S. vidare anfört att han vill byta till en advokat som har mycket god kännedom om hans personliga förhållanden, som han har stort förtroende för och som har företrätt och företräder honom vid processer i allmän domstol.

Rätten att fritt välja rättsligt biträde och att ett förtroendefullt förhållande råder mellan huvudman och biträde är av central betydelse i ett rättssamhälle. Denna rätt bör kunna inskränkas bara om det finns starka skäl för det. Detta synsätt betonades också i förarbetena till nu gällande reglering av förordnanden av rättsliga biträden (se prop. 2008/09:232 s. 17).

I t.ex. mål om tvångsvård är det inte alltid möjligt att få kontakt med den enskilde innan ett offentligt biträde förordnas. Det innebär att rätten måste förordna ett biträde som den enskilde inte själv har valt. Det fria biträdesvalet kommer då att aktualiseras först om den enskilde begär att få byta biträde.

En begäran om biträdesbyte kan grundas på att den enskilde av något skäl hyser särskilt förtroende för den person som han vill ska biträda honom. Om en sådan begäran ges in i nära anslutning till att det av rätten förordnade offentliga biträdet tillträtt sitt uppdrag och några betydande biträdeskostnader då rimligen ännu inte kunnat uppstå, bör förtroendeaspekten tillmätas en avgörande betydelse.

I detta fall kom E.S:s begäran att få byta det offentliga biträdet in en vecka efter att W.D. förordnats. Domstolen borde då kunnat utgå ifrån att det förordnade biträdet inte i någon större utsträckning hade hunnit arbeta med målet och att förordnandet inte orsakat några betydande kostnader. Eftersom J.J. uppgetts vara väl insatt i E.S:s förhållanden sedan tidigare kunde domstolen också utgå ifrån att ett byte inte kunde förväntas medföra annat än en begränsad ökning av biträdeskostnaderna.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till det särskilda förtroende som E.S. hyste för J.J. får det anses ha funnits särskilda skäl för byte av offentligt biträde. Förvaltningsrätten borde därför ha entledigat W.D. och i stället förordnat J.J. som offentligt biträde för E.S.

Kammarrätten har i dom den 21 mars 2016 slutligt avgjort frågan om tvångsvård. Domen har vunnit laga kraft. E.S. har därmed inte längre något behov av offentligt biträde. Målet ska därför skrivas av.

J.J. har begärt ersättning för kostnader i målet. Då hon inte förordnats som offentligt biträde kan hon inte medges ersättning för kostnader. Yrkandet ska därför avslås.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen avskriver målet.

Högsta förvaltningsdomstolen avslår J.J:s ersättningsyrkande.

I avgörandet deltog justitieråden *Melin, Almgren, Nord, Baran* och *Andersson*. Föredragande var justitiesekreteraren Maria Norrman.

Förvaltningsrätten i Falun (2015-11-06, Ångquist):

[text här utelämnad]

Den som begär ett biträdesbyte måste visa att det finns skäl för ett byte. De skäl till biträdesbytet som framförts av E.S. utgör enligt förvaltningsrättens mening inte sådana särskilda skäl som avses i rättshjälpslagen. Hans begäran om byte av offentligt biträde ska därmed avslås. – Förvaltningsrätten avslår E.S:s yrkande om byte av offentligt biträde.

Kammarrätten i Sundsvall (2015-11-10, Lif, Nihlén och Ärlebrant):

Kammarrätten finner, i likhet med förvaltningsrätten, att det som E.S. har anfört inte utgör sådana särskilda skäl som krävs för att byte av offentligt biträde ska beviljas. Överklagandet ska därför avslås. – Kammarrätten avslår överklagandet.